

УДК 159.922 – 053.4

**КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ЯК
ФАКТОР ВИБОРУ СТРАТЕГІЇ МІЖОСОБИСТІСНОГО
СПІЛКУВАННЯ**

Піроженко Т.О.

**доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії
психології дошкільника, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН
України**

orcid.org/ 0000-0001-9822-4819

У статті представлено теоретичний та експериментальний аналіз взаємозв'язків комунікативно-мовленнєвих досягнень дитини старшого дошкільного віку з перспективою вибору конструктивних стратегій міжособистісної взаємодії з оточенням. Доведено, що в ситуаціях невизначеного змісту вибір дитиною стратегії контакту, узгодження, роз'єднання, протиріччя, пояснюється факторами мовленнєвих досягнень, сформованістю ціннісних орієнтацій щодо відносин з людиною.

Ключові слова: міжособистісне спілкування, комунікативно-мовленнєвий розвиток, особистість дитини дошкільного віку, ціннісні орієнтації дитини дошкільного віку.

Піроженко Т.А. Коммуникативно-речевое развитие ребенка как фактор выбора стратегии межличностного общения.

В статье представлен теоретический и экспериментальный анализ взаимосвязей коммуникативно-речевых достижений ребенка старшего дошкольного возраста с перспективой выбора конструктивных стратегий межличностного общения. Доказано, что в ситуациях неопределенного содержания выбор ребенком стратегии контакта, согласования, разъединения, противоречия, объясняется факторами речевых достижений, сформированностью ценностных ориентаций, связанных с коммуникацией.

Ключевые слова: межличностное общение, коммуникативно-речевое развитие, личность ребенка дошкольного возраста, ценностные ориентации ребенка дошкольного возраста.

Pirozhenko T.O. Communicative-speech development of a child as a factor of choosing a strategy for interpersonal communication.

The article presents a theoretical and experimental analysis of the interconnections of communicative-speech achievements of a child of the senior preschool age with the prospect of choosing constructive strategies of interpersonal interaction with the environment. It is proved that in situations of uncertain content the child's choice of the strategy of contact, coordination, separation, contradiction, is explained by the factors of speech achievements, the formation of value orientations in relation to human beings.

Key words: interpersonal communication, communicative-speech development, personality of the child of preschool age, value orientations of the child of preschool age.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Прояв активності особистості в різних аспектах життєдіяльності, що пов'язані із комунікацією вказує на базові ознаки особистості – її цілісність, унікальність, відкритість, саморозвиток, саморегуляція. Аналіз факторів, що визначають успіх міжособистісного спілкування дитини з оточуючими надають перспективу до вивчення особистісної активності дитини та пояснення ролі досягнень комунікативно-мовленнєвого розвитку та ціннісних орієнтирів дитини в смисловій регуляції її поведінки.

Формулювання мети статті. Висвітлити системний підхід в оцінці закономірностей і тенденцій комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини старшого дошкільного віку в єдності емоційних, інтелектуальних, мовних, вольових досягнень з перспективою вибору конструктивних стратегій міжособистісної взаємодії з оточенням.

Виклад основного матеріалу статті. У загальній картині психічного зростання дитини дошкільного віку комунікативно-мовленнєвий розвиток демонструє ряд істотних властивостей і ознак, що забезпечують дитині можливість самовираження у всіх поєднаних з комунікацією видах діяльності (предметно-практичній, ігровій, пізнавальній) [7]. Оцінка психологічних досягнень дошкільника у сфері мовної комунікації демонструє можливість комплексно бачити розвиненість емоцій, пізнавальної сфери (через освоєння сенсорних еталонів і способів обстеження та дії з предметами), форм та засобів спілкування (невербальних і мовних), особистісні якості. Цілісність особистості, яку не можна зводити до однобічного опису окремих якостей, залишається головною вимогою в оцінці загального психічного розвитку дитини. Можливість аналізу досягнень дитини в єдності емоційних, когнітивних, вольових характеристик дозволяє зрозуміти не тільки вікові надбання особистості дитини у сфері мовної комунікації, але й пояснити причини вибору дитиною тих чи інших стратегій мовленнєвої поведінки.

Особистість – системоутворення, що не тільки має визначений статус у системі соціальних відносин, але і власне відношення до соціального оточення, можливість регулювати свої стосунки з оточенням, досягати результату та цілей взаємодії. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини характеризує тим самим зміни в особистісних відносинах дитини з навколишнім світом та до самої себе. Ці новоутворення знаходять свій прояв у психічних процесах емоційно-вольової, інтелектуальної, особистісної сфери вихованця і забезпечують успішність взаємодії, розвиненість комунікативно-мовленнєвої компетенції. Вивчення базових характеристик комунікативно-мовленнєвого розвитку потребує аналізу таких якостей психічного розвитку особистості, котрі, допомагають дитині встановлювати міжособистісний контакт, здійснювати соціально-перцептивний аналіз системи “людина – ситуація”, вибирати адекватні невербальні та мовні засоби спілкування, контролювати успішність реалізації цілей комунікації, проявляти творчість. Тим самим, можна сказати, що психологічна

характеристика комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини відбиває аспекти емоційного, когнітивно-лінгвістичного, волевого, творчого розвитку дитини і тому в структуру своєї характеристики включає компоненти, що виявляються в мовній поведінці, розвитку свідомості, особистісних рисах. Критеріальними оцінками в аналізі досягнень особистісного розвитку дитини, що виявляються в мовному спілкуванні через комунікативно-мовленнєві ознаки, виступають афективні (емоційні), конативні (поведінкові), когнітивні прояви психіки, що характеризують особистість дитини як цілісність.

Рівень комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини заявляє про причини реального процесу успішності або неуспішності її взаємодії зі світом соціального і природного оточення. Комунікативно-мовленнєвий аналіз досягнень дитини у спілкуванні з оточенням відображає оцінку розуміння дитиною комплексної системи «людина-ситуація» [5], а також прояв особистісних надбань комунікативного досвіду – ціннісних орієнтацій, очікувань, уявлень про себе та іншу людину [6].

Оскільки в комунікативно-мовленнєвому розвитку відбивається поява новоутворень, що забезпечують успішність цілей взаємодії, саме тому в характеристику новоутворень включені: мотиви, що відбивають конкретні спонукання (потреби) дитини до спілкування; операціональні компоненти когнітивного зростання, що характеризують розуміння дитиною системи «людина-ситуація» і оволодіння адекватними засобами взаємодії в ній (експресивними і мовними).

У термін «людина» включена загальна картина уявлень дитини про себе (образ «Я», самопізнання), образ дорослої людини (близьких, незнайомих людей), образ однолітків, молодших і старших дітей. При цьому система «людина» відбиває уявлення дитини про емоційні і фізичні стани, дії, переживання людей, про характеристики їхніх особистісних якостей (злий, добрий, справедливий).

У термін «ситуація» включена картина просторових, часових, предметних, змістових значень конкретної ситуації спілкування, яка стає предметом когнітивного аналізу дитини і в якій виявляється її поведінка.

Тому перспективним для розуміння вибору дитиною стратегій спілкування з оточуючими є оцінка саме комунікативно-мовленнєвих досягнень в єдності мотиваційних, когнітивних, вольових якостей. Практика діагностики мовленнєвого розвитку дитини доводить переваги аналізу здатності користуватися мовою як засобом взаємодії в спілкуванні з оточуючими людьми, а не вивчення елементарних, мовних (лінгвістичних) одиниць мови – фонем, складів, морфем, слів. В такий спосіб методика обстеження комунікативно-мовленнєвого розвитку спрямована на аналіз мовного процесу. Для дітей дошкільного віку, що опановують усним мовленням, предметом обстеження і формування мовного процесу є говоріння і слухання. В обох випадках головною задачею партнерів (комунікантів) є породження змісту висловлення. Продукуючи мовлення, людина виражає свої думки. Зміст же і витягається з мовлення, яку чуємо. Орієнтація на породження і розуміння змісту мовлення змушує виділити таку одиницю обстеження, вивчення, аналізу і навчання, як мовне висловлення. Мовне висловлення є одиницею аналізу операціонального (інструментального) компонента мовлення і одночасно одиницею дидактичного навчання (корекції) у процесі мовленнєвого розвитку дитини. Воно повинно бути підпорядковане головній задачі – навчити дитину лексично точно, фонетично і граматично правильно відповідно до норм мови оформляти свою думку; навчити розуміти лінгвістичну форму вираження думки оточуючих. При цьому саме мовне висловлення відбиває психологічні характеристики відносин контакту (хто? кому? що? навіщо і як?) говорить. Форма побудови мовного висловлення (відповідь на питання як?) залежить від самостійного особистісного рішення питань, пов'язаних з учасниками комунікації (хто? кому?) і здатності дитини правильно здійснити аналіз-синтез просторово-часових і причинних зв'язків, що характеризують

ситуацію спілкування (що? навіщо?). У зв'язку з цим у діагностиці комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку предметом змістовної бесіди дорослого з дитиною за будь-якою наочною картинкою є комплексна система «людина-ситуація».

Розуміння дитиною ситуації спілкування (реальної, наочної за предметною картинкою або уявленої) є важливою характеристикою, що визначає власне мовне повідомлення. Комунікативна спрямованість, «включеність» у ситуацію взаємодії породжує мету, мотив, виявляє зміст дій між комунікантами, тему мовного повідомлення і форму його побудови. Якщо ситуація значима, проблемна, то вона визначає динамічність відносин її учасників, активність спілкування, зацікавленість, спонукає готовність до взаємодії. Знання ситуації поліпшує якість мовного повідомлення, тому що в ньому відбита залежність між об'єктивною дійсністю, мисленням і мовою. Сама структура ситуації (дрібні зв'язки) відбивається в структурі мовлення людини (добір слів, побудова пропозицій, їхній взаємозв'язок, форма організації – діалог, монолог).

Включення особистості в інтерпретацію ситуації забезпечує актуалізацію суб'єктивного образу її оцінки, адекватний характер когнітивної організації й активного словника. Саме включеність у ситуацію, комунікативна готовність до взаємодії, що виявляється в інтерпретації ситуації, демонструє надалі різні особистісні особливості, що спостерігаються в мовній поведінці дитини. Інтерпретація ситуації (реального контакту, зображеного на ілюстрації або в тексті) є однією з процедур, здібностей соціального мислення особистості. В інтерпретації виявляється суб'єктивно-особистісний стиль: відображення способів переживання, виявлення змісту для суб'єкта, інтелектуального аналізу, оцінок, висновків, прогнозів, прояв характеру чекань до навколишніх людей. Успіх взаєморозуміння в мовному спілкуванні може відбутися в тому випадку, якщо учасники комунікації зуміють адекватно скоординувати між собою інтерпретації ситуації, що протікає. Інакше кажучи, успішність

взаємодії багато в чому залежить від того, наскільки розвинуті в дітей комунікативно-мовленнєві досягнення, визначений рівень соціальної, інтелектуальної, мовленнєвої та мовної компетенції.

Розуміння дитиною цілісної картини образу ситуації є найважливішою характеристикою рівня психічного розвитку, тому що синтезує в собі когнітивні, афективні і мотиваційні параметри. Вибір головних ознак, атрибутів мовної комунікації, є надзвичайно важливим для дитини. Характеристики образу ситуації є ознаками, які спрямовують вибір дитиною мовної поведінки. Дитина, що виявляє розуміння причинних зв'язків і взаємозалежностей системи «людина-ситуація», демонструє розвиток логіки мислення: розуміння співвідносин між головними і другорядними ознаками ситуації, співвідносин між цілим і частиною, розуміння відносин взаємодії між різними складовими. Таким чином, предметом соціально-перцептивного аналізу й усвідомлення дошкільниками змісту комунікативно-мовної діяльності, є відношення системи «людина-ситуація» і відношення «мовна форма – значення». Саме ці базові утворення, що відчуються як єдине ціле (слова разом з їхнім значенням об'єктів і характеристики образу ситуації) забезпечують успішність реальної взаємодії між соціальними партнерами. Достатній рівень комунікативно-мовленнєвого розвитку забезпечує дитині можливість міжособистісного обміну в ситуації контакту. При цьому успіх міжособистісного спілкування дитини з оточуючими обумовлений наступними моментами: - виділенням головного змісту в ситуації комунікативно-мовної взаємодії; - виділенням основного принципу зміни ситуації (контакт, узгодження, роз'єднання, протиріччя і т. ін.).

Виділення головного змісту і принципу зміни ситуації взаємодії залежить, на наш погляд, від орієнтації дитини на людину як основної змістовної характеристики ситуації спілкування. У системі «людина-ситуація» партнер, учасник комунікації, людина є основною і найбільш рухливою частиною цілісного образу ситуації. Спрямованість до людини, установка на відповідну реакцію, розуміння ситуативних значень емоційних

станів людини як партнера взаємодії, ціннісні орієнтації і характер очікувань, пов'язаних з людиною, визначають функціональні особливості поведінки між учасниками реального контакту. Показовим є спостереження за мовною поведінкою дитини в нових та незнайомих дитині ситуаціях, тобто ситуаціях невизначеності. Такими в природніх умовах стали ситуації зміни умов життєдіяльності при переході від дошкільної до початкової освіти а також ситуації вибору стратегії мовної поведінки з дітьми, що мають особливі освітні потреби й пришли в групи дошкільного закладу у зв'язку з поширенням інклюзійної освіти.

Проведене лабораторією психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України дослідження проблеми становлення ціннісних орієнтацій включало інформацію щодо рівня мовленнєвих досягнень дитини.

Сегментацію вибору зроблено за результатами оцінки проведеної з дитиною бесіди, в яку включено питання про знайомі та невизначені ситуації. Розрахунок середніх значень оцінки «мовлення» по всій виборці та розрахунок середнього відхилення складають 3,40 та 0,914. До сегменту «середній» віднесено дітей, оцінка яких складають діапазон значень \pm від 2,48 до 4,31.

До сегменту «низький» віднесено дітей, оцінка яких менше 2,48. До сегменту «високий» рівень віднесено групу дітей, оцінки мовлення яких більше 4,31.

Таблиця

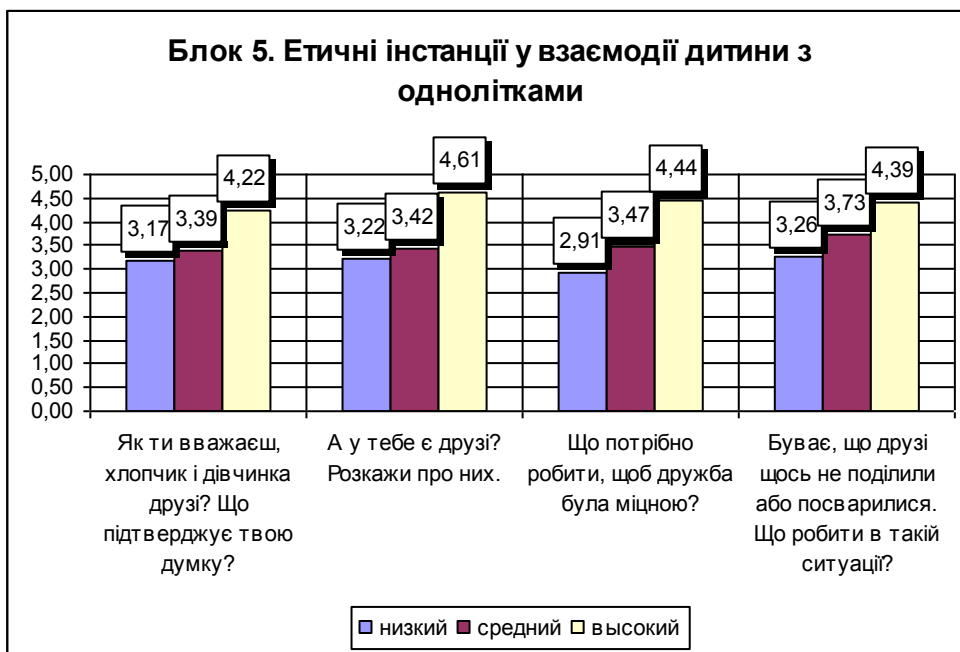
Структура вибору після сегментації

Сегмент	Кількість дітей	Частка у %	Середня оцінка «мовлення»
низький	23	17	2,05
середній	92	69	3,43
високий	18	14	4,97
всього	133	100	

Зв'язок між рівнем оцінки «мовлення» та оцінками, що надані експертами якісному змісту відповідей дітей позитивна. На питання: «Чи був ти колись в театрі, в парку, на виставці, в ігровому центрі? Чи часто ти там буваєш? Розкажи про це. З ким ти найчастіше там буваєш? Чи знаєш ти правила поведінки, яких треба дотримуватись, перебуваючи в громадських місцях? Пригадай їх. Чи вважаєш ти необхідним завжди їх дотримуватись? (А ти сам їх дотримуєшся?) У місці, де багато людей можливо загубитися. Якщо так станеться, що ти будеш робити? До кого звернешся за допомогою?» оцінка зв'язку показує позитивні сильні тенденції, зі статистичною значущістю $\leq 0,05$, тобто чим вище рівень оцінки ознак «мовлення», тим вищі оцінки експертів відповідей дітей на питання. В ситуаціях невизначеності та новизни саме рівень мовленнєвих досягнень дитини допомагає їй проявити адекватну до ситуації активність.

Дієвими факторами вибору стратегії конструктивного контакту проявили себе очікування від нового учасника групи, розуміння ситуативних значень емоційних станів людини як партнера взаємодії, ціннісні орієнтації спілкування. Зв'язок між рівнем оцінок «мовлення» та відповідями дітей на питання: «Як ти вважаєш, хлопчик і дівчинка друзі? Що підтверджує твою думку? А у тебе є друзі? Розкажи про них. Що потрібно робити, щоб дружба була міцною? Буває, що друзі щось не поділили або посварилися. Що робити в такій ситуації?» позитивний зі статистичною значущістю $\leq 0,05$, тобто чим вище рівень оцінки ознак «мовлення», тим вищі оцінки експертів відповідей дітей на питання.

В той же час статистичні дані вказують на те, що групи дітей, які демонструють низький, середній та високий рівень мовленнєвого розвитку, мають різний набір рейтингових виборів ціннісних орієнтацій, що виступили причинним фактором успішності міжособистісної взаємодії. На прикладі трактування ціннісної орієнтації «дружба» ми бачимо як при загальній позитивній тенденції між рівнем «мовлення» та уявленнями про стосунки з ровесниками, статистика вказує на різний ступень зв'язків.

Психосемантичний аналіз висловлювань дітей підкреслює реконструкції індивідуальних систем значень, через призму яких суб'єкти відображають себе, довкілля та окремі сфери реальності. Індивідуальні значення розглядаються у формах образів, символів, вербальних понять, а також комунікативних дій. Значення, яке вкладають діти в трактування ціннісних орієнтацій відображають узагальнену модель ситуації, в якій виокремлено сукупною суспільною практикою відповідні значення і які в свідомості дитини закріплюються як суттєві властивості ситуацій спілкування.

Не випадковим є характеристика висловлювань дітей, які відвідують інклюзивні групи дошкільного освітнього закладу. Ставлення до дітей із психофізичними порушеннями найчастіше буває зневажливим, або байдужим, однолітки не вміють гратись, спілкуватись, взаємодіяти з дітьми з особливими освітніми потребами. Так, нами було виявлено, що тільки 30,36 % дітей дошкільного віку готові проявляти активну взаємодію з дітьми з особливими освітніми потребами, проте може виникати деяка нерівність та нестабільність.

19,64 % дітей відносяться до дітей з особливими освітніми потребами з любов'ю, ласкою та визнають їх авторитет («да, говорив якби ми гуляли разом», «ну да і допомагав би їм», «в мене є такий друг»).

14,29 % дітей відносяться до дітей з особливими освітніми потребами з відчуттям спокою.

Відсторонено до дітей з особливими освітніми потребами відноситься 3,57 % дітей дошкільного віку. («ні, а навіщо?»)

Агресивно до дітей з особливими освітніми потребами відноситься 8,93% дітей. «ні, бо могли б мене заразити», «бо я з ним не дружу», «не хочу»).

Факти вказують не тільки на проблему впливу мовленнєвих досягнень на вибір дитиною стратегії комунікації (контакт, узгодження, роз'єднання, протиріччя) але й на важливу проблему формування свідомої регуляції мовної поведінки, серед яких важливішим фактором виступають сформовані підвалини ціннісних орієнтирів, що регулюють та спрямовують міжособистісну активність у взаємодії з оточенням. Педагогам та батькам вихованців важливо навчити дитину не тільки розуміти систему «людина-ситуація» для вибору адекватних до ситуацій комунікації мовних засобів спілкування, але й подбати про цінності, які скеровують активність дитини в мовленнєвій поведінці. Кодування, категоризація вихідного змісту в знаковій символічній формі ведуть до збагачення його сукупним соціальним досвідом, до впорядкування вихідного змісту, до його організації у формах, напрацьованих практикою. Тією мірою, якою сприймання, пам'ять, мислення чи інший психічний процес опосередковані значенням (у формі слова, візуального символу, схеми, дії, загальноприйнятого жесту чи мімічного виразу) вони є потенційно усвідомлюваними. І навпаки, збої в нормальному функціонуванні значень (понять) ведуть до порушення усвідомлювання своєї поведінки. Підтвердженням цієї залежності ми підкреслюємо важливість цілеспрямованого психолого-педагогічного супроводу процесу становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку [3; 8].

Зв'язок значень, які надає дитина в оцінках системи «людина-ситуація» у контексті будь-якої діяльності дає можливість вивчати проблему ціннісних орієнтацій дошкільників через дослідження індивідуальних систем значень, які використовуються дитиною для розв'язання завдань, що виникають перед ним у відповідній сфері його життя, зокрема в невизначених та нових комунікативних ситуаціях.

Виявлення у дитини особливостей індивідуальних значень, які функціонують на тлі групових та суспільних оцінок (трактувань), є не простим завданням, оскільки будучи засобом опису дійсності, самі значення (поняття про цінності) можуть не усвідомлюватися дитиною. Дійсність репрезентована дитині дошкільного віку через призму чуттєвої моделі світу у формі перцептивних образів. Для наївного, нерелексивного суб'єкта, яким є дитина, дійсність завжди є «зливою» з цією чуттєвою моделлю світу. Рефлексія понятійних форм, дає дитині можливість обмінюватись у спілкуванні з людиною варіантами інших уявлень та моделей світу. Через констатацію множинності можливих моделей світу, дитина розширює об'єкт пізнання і напрацьовані засоби пізнання, переборюючи позицію «наївного реалізму», що забезпечує певну свободу у виборі і конструюванні індивідуальних значень та понять про цінності і засоби пізнання оточуючого світу. Рефлексія досвіду та засобів пізнання й спілкування, що використовуються суб'єктом, необхідні не лише в рамках наукового мислення, але й у сфері житейської, буденної свідомості. Слід погодитися з О.В. Улибіною, що, попри зневажливість відтінку, який міститься в терміні «буденна свідомість», остання заслуговує уваги науковців не меншою мірою ніж наукова свідомість [10, с. 5]. Адже буденна свідомість є природним рівнем відображення дійсності, який попри всю його нерациональність та примітивність забезпечують, як правило, необхідний рівень адаптації до повсякденного життя. Імплицитна картина світу, що міститься у буденній свідомості, набуває певний самостійний онтологічний статус і впливає, навіть, будучи ілюзорною, на реальний життєвий вибір людини, прийняття

рішень, окремі вчинки та на всю поведінку в цілому. Саме в площині сформованих у буденної свідомості дитини уявлень про людину і світ яскраво виявляє себе феномен апофенії. Термін приписують німецькому неврологу та психіатру Клаусу Конраду, який визначав його як «немотивоване бачення зв'язків», яке супроводжується «специфічним досвідом ненормальної значимості». На відміну від моменту одкровення/просвітлення, момент апофенії не дає розуміння щодо природи реальності або її взаємозв'язків (як яблуко Ньютона чи «Еврика!» Архімеда), а є процесом постійного та монотонного досвіду ненормальних значень у всьому полі досвіду. Такі значення повністю самопосилаються, не мають логічного пояснення, не підтверджуються перцептивним досвідом, вказують на тенденцію людини шукати у випадковій інформації підтвердження особистим, часто помилковим уявленням. В ситуаціях, коли дитина навіть старшого дошкільного віку, демонструє низький рівень когнітивного аналізу системи «людина-ситуація», її очікування результатів взаємодії набувають негативного емоційного забарвлення та негативних значень. Невмотивоване трактування ситуацій тривожності, небезпеки, невизначеності, яке супроводжується характерним почуттям неадекватної значущості, є одним із руйнівних факторів особистісної взаємодії. Відсутність у дитини досвіду трактування значень та когнітивного аналізу й оцінок ситуації пояснюється характером звернень дорослого до дитини. Так, в молодших групах закладів дошкільної освіти звернень, що забороняють активність у поведінці або спрямовують на іншу діяльність 45%; в групах середнього віку – 60% звернень, що стримують активність дітей; в старших групах 70% звернень дорослого до дитини виконують регламентуючу діяльність дитини функцію. Звернень, що спрямовують на прогнозування, передбачення, уяву про зміну та подальший розвиток ситуацій спілкування недостатньо.

Серед факторів, що визначають успіх міжособистісного спілкування дитини з оточуючими особливе місце набуває не тільки усвідомлення дитиною головного змісту в ситуації взаємодії, але й усвідомлення дитиною

основного принципу зміни ситуації (узгодження, контакт, роз'єднання, конфлікт, протиріччя і т. ін.).

Для пояснення механізмів поведінки в свій час П.К. Анохін, розвиваючи ідеї І.П. Павлова, увів поняття акцептора дії, розуміючи під ним модель його аферентних властивостей, що прогнозує результат. Порівняння зворотної аферентації з цією моделлю слугує важливим механізмом регуляції дій. Цю вихідну ідею П. К. Анохін розвинув у теорію функціональних систем, а також ввів у науку категорію випереджаючого відображення [1]. Близькі уявлення про регуляцію поведінки були розроблені М.О. Бернштейном. Він запропонував розглядати поведінку як процес розв'язання задачі, що включає в себе як найважливіший компонент «модель потрібного майбутнього». В цьому напрямку перспективними до пояснення проблеми виявлення ролі ціннісних орієнтирів дитини в смисловій регуляції мовленнєвої поведінки дитини 5-7 років є також роботи, виконані в руслі концепції імовірного прогнозування (І.М. Фейгенберг, В.А. Іванніков, Д.А. Ширяєв та ін.). Цей термін трактується як «здатність зіставляти інформацію про наявну ситуацію з інформацією про минулий досвід, що зберігається в пам'яті, і на основі всіх цих даних будувати гіпотези про майбутні події, приписуючи їм ту чи іншу імовірність» [2, с. 8].

Підтвердження важливих функцій ціннісних орієнтацій в житті дитини, таких як орієнтація в ситуаціях взаємодії з оточенням, регуляція особистої поведінки серед оточуючого світу доводить перспективність використання даних аналізу комунікативно-мовленнєвого розвитку в єдності ознак, що характеризують поведінку, свідомість та особистісні якості для розуміння причин вибору відповідних стратегій комунікації, які обирає дитина.

Висновки і перспективи наукових пошуків. Смислові конструкти ціннісних орієнтацій регулюють активність дитини старшого дошкільного віку у системі взаємодії «людина-людина» у процесі прийняття значущих рішень про подальшу мовленнєву поведінку. Визначення психологічних умов підвищення смислової регуляції мовленнєвої поведінки дитини у колі

родинного виховання та освітніх закладах через підвищення рівня комунікативно-мовленнєвого розвитку в єдності емоційних, когнітивних, вольових ознак, виступають науковою підставою для продовження співробітниками лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України дослідження «Регулююча дія ціннісних орієнтацій в житті дитини», в оцінці якого наукова новизна та практичне значення характеризують підвищену соціальну вагу отриманих результатів для інституціональних змін ситуації розвитку дитини 5-7 років, що пов'язані з підвищенням міграційних процесів у соціумі, зміною соціальної ситуації розвитку при переході від дошкільної до початкової освіти, реформаційними змінами в освіті.

Література

1. Анохин П.К. Философские аспекты теории функциональной системы. Москва : Наука, 1978. 399 с.
2. Вероятностное прогнозирование в деятельности человека /под ред. И.М. Фейгенберга, Г.Е. Журавлева. Москва : Мысль, 1977. 392 с.
3. Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посіб. /Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, І.М. Біла та ін.; за ред. Т.О. Піроженко; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. Київ – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.
4. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посіб. /Т.О. Піроженко, Л.І. Соловйова та ін.; [за ред. Т.О. Піроженко]. Київ : Видавничий дім «Слово», 2016. 248с.
5. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини: співвідношення базових якостей. Зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. /за ред. С.Д. Максименка. Київ, 2004. Т. VI. В. 4. С. 239–247.
6. Піроженко Т. Мовленнєва генеза в особистісному вимірі. Зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України /за ред. С.Д. Максименка. Київ, 2002. Т. IV. Ч. 7. С. 192–199.

7. Піроженко Т. Комуникативно-мовленнєвий розвиток дитини: монографія. Київ : Нора-принт, 2002. 311с.
8. Сучасні діти – відображення цінностей дорослого світу : метод. рек. / за ред. Т.О. Піроженко. Київ – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 120 с.
9. Піроженко Т.О., Ладивір С.О., Карасьова К.В., Соловійова Л.І. Методологічні основи вивчення ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ : ГНОЗІС. 2011. Т. XIII. Проблеми загальної та педагогічної психології. Ч. 7. С. 142–150.
10. Улыбина Е. В. Психология обыденного сознания. Москва : Смысл, 2001. 263 с.

References

1. Anohin, P.K. (1978). *Filosofskie aspekty teorii funkcionalnoj sistemy* [Philosophical aspects of the theory of a functional system]. Moscow : Nauka. 399 s. [in Russian].
2. Fejgenberga, I.M., Zhuravleva, G.E. (Eds.). (1977). *Veroyatnostnoe prognozirovaniye v deyatel'nosti cheloveka* [Probabilistic prediction in human activity]. Moscow : Mysl. 392 s. [in Russian].
3. Pirozhenko, T.O., Ladyvir, S.O., Bila, I.M. et. al. (2014). *Dytyna u suchasnomu sotsioprostorі* [A child in modern social space]. T.O. Pirozhenko (Ed.). Kyiv – Kirovohrad : Imeks-LTD. 272 s. [in Ukrainian].
4. Pirozhenko, T.O, Soloviova, L.I. et.al. (2016). *Tsinnisni oriyentatsiyi dytyny u doroslomu sviti* [Values of the child in the adult world]. T.O. Pirozhenko (Ed.). Kyiv: Vy`davny`chy`j Dim «Slovo». 248 s. [in Ukrainian].
5. Pirozhenko, T.O. (2004). Komunikativno-movlennyevij rozvitok ditini: spivvidnoshennya bazovih yakostej [Communicative-speech development of a child: ratio of basic qualities]. S.D. Maksymenko (Ed.). *Collection of scientific works of the H.S. Kostyuk Institute of Psychology NAPS of Ukraine*. Kyiv. (Vols. VI, issue 4), (pp. 239–247). [in Ukrainian].

6. Pirozhenko, T.O. (2002). Movlennyeva geneza v osobistisnomu vimiri [The linguistic genesis in a personal dimension]. S.D. Maksymenko (Ed.). *Collection of scientific works of the H.S. Kostyuk Institute of Psychology NAPS of Ukraine*. Kyiv. (Vols. IV, issue 7), (pp. 192–199). [in Ukrainian].
7. Pirozhenko, T.O. (2002). *Komunikativno-movlennyevij rozvitok ditini [Communicative-speech development of a child]*. Kyiv : Nora-print. 311 s. [in Ukrainian].
8. Pirozhenko, T.O. (Ed.). (2014). Suchasni dity` – vidobrazhennya cinnostej doroslogo svitu [Modern children – reflection of the values of the adult world]. Kyiv – Kirovograd : Imeks-LTD. 120 s. [in Ukrainian].
9. Pirozhenko, T.O., Lady`vir, S.O., Karas`ova, K.V. & Solovjova, L.I. (2011). Metodologichni osnovy` vy`vchennya cinnisny`x oriyentacij dy`ty`ny` starshogo doshkil`nogo viku [Methodological basis for studying the value orientations of a child of preschool age]. *Aktual'ni problemy psykholohiyi – Actual problems of psychology : Collection of scientific works of the H.S. Kostyuk Institute of Psychology NAPS of Ukraine*. S.D. Maksymenko (Ed.). Kyiv: GNOZIS. (Vols. XIII, issue 7), (pp. 142–150). [in Ukrainian].
10. Ulybina, E. V. (2001). *Psihologiya obydenного soznaniya [Psychology of everyday consciousness]*. Moscow : Smysl. 263 s. [in Russian].

УДК 159.922/159.923

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ
ОСОБИСТОСТІ**

Балицька І.М.

**вихователь Житомирського центру розвитку дитини № 53,
науковий кореспондент лабораторії психології дошкільника,
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України**

У статті здійснюється ідентифікація та систематизація проблем формування аксіологічної сфери особистості. Звертається увага на співвідношення таких понять, як «цінності», «ціннісні орієнтації», «ціннісне